

ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ YÖNTEMİNİN AHLAK EĞİTİMİNDE KULLANILMASI

Yrd.Doç.Dr.Mevlüt KAYA *

Sınıf ortamında, derslerin işlenmesi sırasında konunun hedeflerine ulaşmak amacıyla öğretmenler değişik öğretim stratejileri ve öğretim yöntemleri uygularlar. Bu strateji ve yöntemler, öğretmenin "nasıl öğreteceğim?" sorusuna cevap olur.

Öğretim stratejileri genel olarak, sunuş yoluyla öğretim ve buluş yoluyla öğretim olarak gruplandırılabilir.

Sunuş yoluyla öğretim yaklaşımında, öğretmen aktiftir. Bu yaklaşım daha çok geleneksel eğitim ve öğretim yöntemlerini içerir. Öğretmen konu içeriğini oluşturan bilgileri ve davranışları aktarır; kavram, ilke ve genellemeleri açıklar, bilgileri düzenli bir sıra içerisinde sunar. Temel bilgiler kazandırıldıktan sonra öğrencilere örnekler verilerek, ayrıntılı bilgilerin kazandırılmasına çalışılır¹. Sunuş yoluyla öğretim, geleneksel eğitim yöntemlerinden anlatma (takrir) yönteminin özelliklerini daha çok gösterir. Geleneksel eğitim yöntemleri, öğretmeni aktif, öğrenciyi ise pasif kılar. Öğretim araç-gereçlerine daha az yer verir. Bireysel farklılıkları fazla dikkate almaz. Öğretim konusu ile öğrenci doğrudan etkileşime girmediğinden öğrenci daha az ve zayıf öğrenme yaşantısı geçirir. Öğrenciyi öğrenmeye güdülemede yetersiz kalır². Sonuçta öğrenciyi hazırcı ve bağımlı bir kişilikte yetiştirir.

Buluş yoluyla öğretimde ise, öğrenci aktiftir. Öğrenci yaparak, yaşayarak öğrenir. Öğretmenin görevi, öğrenciyi rehberlik yapmak, yönlendirmek ve yol göstermektir. Öğretmen öğrencilere, sorular

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

¹Özcan Demirel, *Genel Öğretim Yöntemleri*, Ankara, 1994, s.33.; Nurettin Fidan ve Münire Erden, *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara, 1987, s.202.

²N.Kemal Önder, *Öğretimde Program, İlke ve Yöntemler*, Konya, 1986, s.106.

yönelterek, deney, gözlem ve tartışma yaptırarak hedeflere ulaştırmaya çalışır. Öğrenci kavram, ilke ve genellemeleri kendisi bulur, sonucu kendisi ulaştır³. Böylece öğrenci girişimci, üretici ve bağımsız bir kişilik yapısı geliştirir. Hazırcı değil, araştırmacı bir kişi olur. Başarma hazzını tadar.

Öğretim yöntemlerinin başlıcaları anlatma, soru-cevap, tartışma, problem çözme, gösteri, deney, gezi-gözlem, rol oynama, küme çalışması ve örnek olay incelemesi olarak sayılabilir. Bu yöntemler birbirinden bağımsız da değildir; birbiriyle bağıntı ve ilişkileri vardır. Bir dersin işlenmesinde bu yöntemlerin bir ya da birkaçı birlikte kullanılabilir. Sadece bir yöntem ile dersin işlenmesi monotonluk meydana getirir ve öğrencileri sıkır. Öğrencilerin aktif dinleme süresi yaklaşık 10 ile 20 dakika arasındadır⁴. Özellikle anlatma yöntemini kullanan öğretmen gör-ışit araçlarından, demonstrasyon (gösteri), dramatizasyon (rol oynama), soru-cevap, örnek olay ve tartışma gibi değişik yöntemlerden yararlanmalıdır. Bilinmelidir ki, ne zaman öğretmen fazlaca konuşmaya başlarsa, o zaman öğrenci düşünmekten vazgeçer.

Öğretmenin yöntem seçimini birçok faktör etkiler. Öğretmenin yönetime yatkınlığı ve kişiliği, zaman ve fiziksel imkanlar, yöntemin maliyeti, öğrenci grubunun büyüklüğü, konunun özelliği, öğrencilerin özellikleri ve tutumları, sınıf atmosferi ve öğretim programları gibi faktörler yöntem seçiminde etkilidir⁵. Öğretmen öğrenciye, konuya, yere, zamana ve kendisine en uygun yöntemi seçebilmelidir. Çünkü, öğretmeni öğretmen yapan yöntem değil, yöntemi yöntem yapan öğretmendir.

Bu çalışmada, öğretim yöntemlerinden biri olan örnek olay inceleme yönteminin eğitim-öğretimde kullanılması, faydalı ve sınırlı yönleri, bu yöntemin etkili olabilmesi için dikkat edilmesi gereken hususların ne olduğu üzerinde durulmaktadır. Ayrıca örnek olay incelemesi yönteminin ahlak eğitiminde kullanılmasına bir örnek verilmektedir.

³Demirel, *a.g.e.*, s.34.; Fidan ve Erden, *a.g.e.*, s.202.

⁴Mürüvvet Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Ankara, 1989, s.33.

⁵Leyla Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara, 1986, s.35-37.

Örnek Olay Yönteminin Kapsamı ve Özellikleri

Örnek olay yöntemi sosyal bilimlerde bir araştırma yöntemi olarak kullanıldığı gibi eğitim-öğretimde öğretim yöntemi olarak da kullanılır⁶. Bir öğretim yöntemi olan örnek olay, bir olayın yazılı veya sözlü anlatılarak, bir film göstererek konu ile ilgili öğrencilerin çözümleme, öneri ve düşüncelerini ortaya koyma yoludur⁷. Örnek olay inceleme yöntemi, öğrencilerin problemlili bir olay hakkında gerçek ve geçerli bilgileri, bizzat kendilerinin bu olayı anlatmalarını, olay hakkında gerekli verileri toplamaları, bunları öğrenip analiz etmeleri ve değerlendirmeleri yoluyla elde etmelerini sağlayan bir yöntemdir⁸.

Örnek olay yöntemi, sosyal sorunları, karmaşık nitelikleriyle birlikte bir bütün olarak kavramaya çalışır. Örnek olayda anlatılan problem, problemin çözüm yolları, olayla ilgili kişilerin davranışları gibi öğeler öğrencilerle tartışılır, birtakım ilkeler çıkarılmaya çalışılır⁹.

Örnek olay inceleme yöntemi, günlük hayatta karşılanan bir problemin sınıf ortamında çözülmesi yoluyla öğrenmenin sağlanmasıdır. Örnek olay, yaşanmış bir gerçek olay olabildiği gibi, hayali de olabilir. Gerçek bir olay bulunmadığı durumlarda, yaşanmamış bir örnek olay yazılabilir. Ancak, bir örnek olay ne derece hayali olmaktan uzaksa ve gerçeğe ne derece yakınsa, o derece değer taşımaktadır. Bu yöntem, öğrencilere bir konuyu ya da bir beceriyi kazandırmak ve o konuda uygulama yaptırmak amacıyla kullanılır¹⁰. Ayrıca, öğrencinin bir durum ya da olay karşısında karar verme, doğru yargıda bulunma ve problemlere çözüm getirme gibi becerilerini geliştirir.

Bu yöntem özellikle sosyal bilimlerde tarih, sosyoloji, sosyal çalışma ve sosyal hizmetler alanlarında, ticaret, işletme, yönetim, hukuk, tıp eğitiminde, psikolojide, eğitim bilimlerinde uygulanmaktadır. Konusunu

⁶İbrahim Yasa, "Örnek Olay İnceleme Yöntemi", *Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem*, (Der:Ruşen Keleş), Ankara, 1976, s.278.

⁷Cevat Celep, *Halk Eğitimi*, Ankara, 1993, s.68.

⁸Muhsin Hesapçioğlu, *Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Programları ve Öğretim*, İstanbul, 1992, s.211.

⁹Oğuz Onaran, *Örgütlerde Karar Verme*, Ankara, 1971, s.106.

¹⁰Demirel, *a.g.e.*, s.48.

çalışma ortamından ve toplumdan alan olaylar bu yöntem için daha uygundur. Ahlak eğitimi de, sosyal bir konu olup, insan ilişkilerini ve sosyal olayları çalışma alanına alır.

Örnek Olayın Planlanması ve Uygulanması

Öncelikle sınıf seviyesine ve konuya uygun bir örnek olay seçilmelidir. Seçilecek örnek olay, öğrencileri zihinsel yönden geliştirmeye yardımcı olduğu gibi, öğrencilerde olumlu bir ahlaki tutum ve duygu geliştirmeye de yardımcı olmalıdır. Örnek olayı öğretmenin kendisi sınıfa getirebildiği gibi, öğrencilerin kendi başından geçen olaylardan ya da günlük gözlemlerinden de yararlanılabilir. Hatta, ders kitaplarına konuya uygun örnek olaylar ve tartışma konuları yazarlar tarafından konulabilir. Seçilen örnek olay, öğrencilere yazılı olarak ev ödevi şeklinde verilip, sınıfta tartışmak için hazırlıklı gelmeleri sağlanabilir.

Örnek olay öğrenciler tarafından anlaşılacak şekilde sade, yalın ve açık şekilde düzenlenmiş olmalıdır. Olay bir bütün olarak ele alınmalıdır. Özellikle olayda tartışılacak öğeler belirgin olarak ortaya konmalıdır. Örnek olay olarak ele alınan olgu, olay, problem ve durumlar gerçek hayattan alınmamışsa, yapay veya hayali örnek olay gerçek hayatta yaşanabilir olmalıdır.

Seçilen örnek olayda şu noktalara dikkat edilmelidir: Örnek olay gerçek ya da gerçeğe yakın mı? Örnek olay öğrenci için anlamlı mı? Örnek olay tartışma ortaya çıkarır mı? Örnek olay kendi içinde bir bütünlük taşıyor mu? Örnek olay mantık açısından farklı bir görüş getiriyor mu?¹¹.

Sınıfta ele alınacak örnek olay yaşanmış ise, olayın kişileri, yer ve zamanı değiştirilmelidir¹². Böylece, olay içinde bulunan kişiler hakkında olumsuz düşüncelerin gelişmesi önlenmiş olur.

Örnek olay, yalnız başına bir fonksiyon ifade etmez. Öğrencilerde davranış değişikliği meydana getirmek ve hüküm verme yeteneğini geliştirmek amacıyla, konuyu tartışmaya açacak ve çözümleyecek kilit

¹¹ Veysel Sönmez, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, 1994., s.254.

¹² Küçükahmet, *a.g.e.*, s.53.

soruların hazırlanması gerekir. Örnek olay için hazırlanan yönlendirici tartışma soruları önceden belirlenerek, olayın nedeni, oluş şekli ve sonuçları üzerinde tartışmaya imkan vermelidir¹³.

Konu ile ilgili olarak, hazırlanan örnek olay, öğrencilere değişik biçimlerde sunulabilir. Öğretmen örnek olayı yazılı olarak sınıfta her öğrenciye verebileceği gibi, gruba örnek olayı sözlü olarak okuyup,, s. anlatabilir. Örnek olayın öğrenciler tarafından iyi anlaşılmasına dikkat edilmelidir. Örnek olayın sunulmasında değişik yöntem ve araçlardan da yararlanılabilir. Örneğin, birkaç öğrenci tarafından rol alınarak olay dramatize edilebilir. Örnek olayın sunulmasında resim, slayt, teyp, film, video, TV, bilgisayar gibi öğretim araç ve gereçleri de kullanılabilir.

Örnek olay sınıfa sunulduktan sonra grup tartışmasına açılması ve soruların cevaplanması gerekir. Önce örnek olaydaki önemli fikirler ve çözüm yolları belirlenmeli, sonra da bütün çözüm yolları ve fikirler tartışılmalıdır. Olayın tartışılması küçük grup ya da sınıf tartışması şeklinde yapılabilir. Ancak, sınıf çok kalabalık ise tartışma güçleşebilir. Bu durumda örnek olay tartışması ve sorulara cevap aranması, her öğrenci tarafından yazılı olarak yapılabilir. Daha sonra bu yazılı tartışmalardan örnekler seçilerek gruba okunabilir.

Örnek olay incelemesi yönteminin etkinliğini artırıcı bir yol olarak, öğretmen örnek olayı sunduktan sonra sınıfı 5-6 kişilik küçük gruplar halinde ayırabilir. Her grup örnek olayı kendi arasında bir grup başkanının yönetiminde analiz ederek tartışır. Böylece, aynı olayın birden çok gruba eleştirilmesi mümkün olmaktadır. Belli bir inceleme süresi sonunda, gruplar tekrar bir araya getirilerek, öğretmenin yönetiminde her grubun görüşü o grubun başkanınca açıklanmakta, yeniden tartışılmakta ve gruplar arası ortak görüş ve kararların ortaya konulması sağlanılmaktadır. Böyle bir durumda öğrenciler kendi gruplarında, ikinci aşamada da gruplar arası tartışmada grubun görüş ve kararlarının hakim olabildiğini sağlamak için daha çabalı ve aktif olmaktadır¹³. Bu yol ile hem kalabalık sınıflarda tartışma ortamı sağlanmakta, hem de örnek olay yönteminin başarı şansını artırmaktadır.

¹³ Beyza Bilgin ve Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, Ankara, 1991 s.139.

¹³ A.Hayrettin Kalkandelen, *Hizmetiçi Eğitim*, Ankara, 1979, s.147.

Öğrencilerin örnek olay konusunda tartışma yapabilmesi için konu ile ilgili temel kavram ve ilkeleri edinmiş olmalıdırlar. Aksi halde, tartışma ile fazla bir olumlu sonuç alınmaz. Öğrenciler yalnız çözümlenmelere gidebilir. Kısır bir döngü içine girilip, sonuçlara ulaşılması zorlaşır.

Örnek olayın tartışılması sırasında olayın oluş şekli ve sonuçları üzerinde tartışmalar yoğunlaştırılırken, tartışma sonunda ortaya çıkan ilke ve sonuçlar ile en çok görüş birliğine varılan öneriler belirlenip kaydedilmelidir¹⁴. Öğretmen tartışmayı başlatıp sürdürürken öğrenci merkezli olmalı, emredici olmamalı, öğrencilerin serbestçe duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine imkan vermelidir. Öğretmen örnek olay ile ilgili soruları aşamalı olarak yönetmeli ve sonuca doğru ilerlemelidir. Tartışmayı gereksiz yönlere dağıtmamalı, amaç çevresine odaklaştırmalıdır. Zaman zaman öğretmen zıtlıklar, benzerlikler ve farklılıklara dikkati çekmelidir. Öğretmen, tek bir sonuç doğuracak girişimlerde bulunmamalıdır. Yorumlarını dersin sonuna saklamalıdır. Öğretmen, hem öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerini, hem de davranışların kazandırılmasını sağlamalıdır. Öğrencileri yüreklendirmeli, öğrencileriyle arasında içten bir bağ kurmalı, sevgi ve saygıya dayanan ilişkiler içinde derse karşı ilgiyi sürekli uyanık tutmalıdır¹⁵. Öğretmen, öğrencileri kendi görüşleri doğrultusunda yönlendirmekten, kendi görüşlerini benimsetmekten kaçınmalıdır. Öğrencilerin serbestçe tartışmalara katılması, onların ileride daha atılgan ve girişimci olmalarına yardımcı olmaktadır.

Örnek olay tartışması sonucu elde edilen düşünce ve görüşler toparlanıp özetlenerek ilkeler, genellemeler, yargılar, çözüm yolları sonuç olarak ortaya konmalıdır. Bu tartışmalarda bazen doğru cevap aranmadan, iyi çözümlenmelere esas olacak uygun alternatiflerin ortaya konmasına çalışılır. Böylece öğrenciler, karşılaşılabilecekleri sorunları tanıma, analiz etme ve çözümü sağlayacak yargılara varabilme yeteneklerini geliştirir¹⁶.

Örnek olay yönteminin başarısı, sınıftaki öğrencilerin çoğunluğunun ya da tümünün tartışmaya katılmasına, her öğrencinin problemi çözmesine ya da düşünce ve önerileriyle katkı getirmesine

¹⁴Demirel, a.g.e., s.49.

¹⁵Sönmez, a.g.e., ss.258-260.

¹⁶Haydar Taymaz, *Hizmetiçi Eğitim*, Ankara, 1992, s.138.

bağlıdır. Ayrıca, örnek olay tartışmasında öğrenciler, olaydaki kişileri eleştirirken kendi kişiliklerini de yansıtırılar. Böylece, öğretmenin öğrencilerinin kişiliklerini tanınmasında örnek olay incelemesi yöntemi yardımcı olmuş olur¹⁷.

Örnek Olay İncelemesi Yönteminin Faydaları

Örnek olay yönteminin asıl amacı, öğrencilerin düşünme, kıyaslama, karar verme yeteneklerini geliştirmektir. Bu amacı yanında daha birçok fayda sağlar. Örneğin, öğrencilerin tartışmalara katılmaları, birbirini yakından tanımalarını sağlar. Öğrencilere grup halinde ve birlikte çalışma, problem çözme alışkanlıkları kazandırır. Öğrencilerin olaylara farklı yaklaşımlarla bakma ve sorunları analiz etme, düşüncelerini anlatabilme, başkalarını ikna etme, zamanında konuşma ve dinleme yeteneklerini geliştirir¹⁸.

Örnek olay yöntemi, buluş yoluyla öğrenme yaklaşımında, kavrama ve uygulama gibi üst düzeylerde öğrenmeyi sağlar. Öğrencileri ezbercilikten kurtarır. Öğrenciler bir problemi çözmeyi, analiz edip sonuca ulaşmayı öğrenirler. Bildiklerini ve kavradıklarını gerçek bir duruma uygulama şansına sahip olurlar¹⁹.

Örnek olay yöntemi çok amaçlı olarak fonksiyonda bulunmaktadır. Bu amaçlar aynı anda zihinsel davranışlara, duyu ve tutumlara, sosyal becerilere hizmet etmektedirler²⁰. Öğrenci, bu yöntem yoluyla zihinsel davranış değişiklikleri gerçekleştirirken, olay ve durum karşısında, tutum geliştirme ve grup içinde insan ilişkilerini de öğrenir. Grup içinde çalışma alışkanlığı kazanır.

Örnek olay incelemesi olayların derinlemesine incelenmesini sağladığı için, öğrencilerin olaylara yüzeysel yaklaşımını önler. Kişisel sorunları, kişisel olmayan bir yaklaşımla çözme alışkanlığı verir.

¹⁷İ.Ethem Başaran, *Örgütsel Davranışın Yönetimi*, Ankara, 1982, s.237.

¹⁸Taymaz, *a.g.e.*, s.138.

¹⁹Demirel, *a.g.e.*, s.49.

²⁰Kemal Güçlüoğlu, *Eğitim Yönetiminde Karar ve Örnek Olaylar*, Ankara, 1985, s.71.

Öğrencileri araştırmaya yöneltir ve problem çözme gücünü geliştirir²¹. Bu yöntem, öğrencilerin zihinsel yargılama, akıl yürütme (muhakeme) ve kavrama gücünü geliştirir. Tartışma ve eleştirme beceri, yetenek ve alışkanlığı kazandırır. Öğrencileri eleştirici düşünceye alıştırmak, güdümlü değil, güdümsüz bir kişilik geliştirmesine yardımcı olur. Yanlış-doğruyu, iyiyi-kötüyü, güzeli-çirkini ayırabilme gücü kazandırır.

Örnek olay yöntemi teori ile uygulama arasındaki boşluğu doldurur. Öğrencilere bildiklerini, kavradıklarını gerçek durumda uygulama fırsatı verir. Olay, olgu ve ilkeler arasında ilişkiler kurmayı sağlar²². Ayrıca, bu yöntem sınıfta "grup dinamiği"nin oluşmasına yardım eder.

Örnek olaylar, öğrencilerin ilgisini çekmekte, onların somut olaylara ilişkin bilgilerine, deneyimlerine dayanarak yorumda bulunmalarına, görüşlerini açıklamalarına yol açmaktadır. Örnek olaylar, öğrencileri, ilerde karşılaşılabilecekleri durumla ilgili olarak, önceden düşünmeye, inceleme yapmaya, kaynaklara başvurmaya yöneltmektedir²³.

Örnek olay incelemesi, öğrencilere olayları başkalarının bakış açısından görebilme, başkalarının duygularını anlayabilme ve başkalarını anlamada gerçeğe yakın olabilme imkanı verir. Öğrenci yaptığı davranışların sonucunu görerek, kendisini bir başkasının yerine koymasını öğrenebilir²⁴. Böylece, öğrenciler insan ilişkilerinde empatik tutum kazanırlar. Empati, bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır²⁵. Empatik anlayış sosyal olay ve ilişkilerde, sosyal ve ahlaki problemlerin çözülmesinde önemli bir husustur. Karşı görüşlere değer verme, saygı duyma anlayışı gelişir.

Örnek Olay İncelemesi Yönteminin Sınırlılıkları

Örnek olay incelemesi yönteminin faydalarına karşın, sınırlılıklarının ve zayıf yönlerinin daha az olduğu söylenebilir. Bu

²¹Bilen, *a.g.e.*, s.93.

²²Sönmez, *a.g.e.*, s.204.

²³Cevat Geray, *Halk Eğitimi*, Ankara, 1991, s.86.

²⁴Bilgin ve Selçuk, *a.g.e.*, s.138.

²⁵Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul, 1995, s.135.

yöntemin, her konu ile ilgili örnek olay bulmanın güçlüğü, olayı rapor haline getirmenin ve sunmanın uzun zaman alması, tartışma sırasında amaçlardan sapabilme gibi olumsuz yönleri ve güçlükleri bulunmaktadır²⁶.

Örnek olay sınıfı ilgilendiren nitelikte değilse ilgi ve dikkat sağlanamaz. Olay ve kişiler arasında bağ kurularak, öğrenciler ve kişiler arasında kırgınlıklara neden olabilir²⁷. Olayda tüm bilgiler yer almadığında gerçeği tam ve objektif olarak yansıtamayabilir.

Bu yöntem öğretmenin önceden iyi hazırlanmasını gerektirir. Öğretmen, tartışma liderliği özelliklerine, yetenek ve becerisine sahip olmalıdır. Tartışmaları yönetmede ve değerlendirmede zorluklarla karşılaşabilir. Kalabalık sınıflarda uygulanması zordur²⁸.

Öğrencilerden bazıları tartışmalara katılmak istemeyebilir. Örnek olaydan çıkarılan ilke, çözüm yolu ve sonuçların her zaman benzer olay, durum ve problemlere genellenmesi zordur. Çünkü, her olay, durum ve problem kendi içinde bir bütün oluşturur.

Ahlak Eğitimi Amacıyla Kullanılan Bir Örnek Olay İncelemesi Çalışması

Aşağıdaki örnek olay, Samsun il merkezindeki 23 Nisan İlköğretim Okulu'nun ilkokul kısmından iki ve üçüncü sınıf öğrencilerine ve ortaokul kısmından bir ve ikinci sınıf öğrencilerine, Namık Kemal ve Mithatpaşa Liselerinde bir ve ikinci sınıf öğrencilerine, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ikinci sınıf, Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Anestezi Programı birinci sınıf öğrencilerine Mayıs-1995 yılında uygulanmıştır.

²⁶Sudi Bülbül, *Halk Eğitimine Giriş*, Eskişehir, 1991, s.203.

²⁷Bilen, *a.g.e.*, s.93.

²⁸Küçükahmet, *a.g.e.*, s.52.

(ÖRNEK OLAY)

Değerli Öğrenci,

Aşağıda bir öykü verilmiştir. Bu öyküyü dikkatlice okuyarak, anladıktan sonra aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

"Bir kadın kanserin özel bir türüne yakalanmış ve ölmek üzeredir. Doktorlar onu tek bir ilacın kurtarabileceğini söylerler. İlaç ise, o şehirde bir eczacının bulduğu bir tür radyumdur. Eczacı, ilaç için maliyetinin on katı olan 200 milyon lira (3.000 \$) istemektedir.

Hasta kadının kocası Osman, tanıdığı herkesten borç para isteyerek ilaç parasının ancak yarısını toplayabilmiştir. Osman, eczacıya karısının ölmekte olduğunu söyleyerek ilacı kendisine satmasını, paranın üstünü daha sonra tamamlayacağını anlatır. Ancak eczacı "İlacı ben buldum ve ondan para kazanacağım" diyerek ilacı satmayı reddeder. Osman da ümitsizlikten eczacının dükkanına girip ilacı çalmayı düşünmektedir."

1. Osman ilacı çalmalı mı?

( ) Evet

( ) Hayır

( ) Kararsızım

2. Niçin bu cevabı verdiğinizi gerekçeleriyle açıklayarak tartışınız.

Örnek olayla ilgili olarak "Osman ilacı çalmalı mı?" sorusuna verilen cevapların okul düzeylerine göre sayısal dağılımları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Okul	İLKOKUL 2-3		ORTAOKUL 1-2		LİSE 1-2		ÜNİVERSİT 1-2	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenek								
Evet	69	38.76	51	35.42	53	46.09	114	71.25
Hayır	81	45.51	38	26.39	30	26.09	16	10.00
Kararsızım	28	15.73	55	38.19	32	27.82	30	18.75
TOPLAM	178	100.00	144	100.00	115	100.0	160	100.00

χ^2 :84.14

S.D.:6

$p < .001$

önemli

Tabloda görüldüğü gibi, ilkokul 2 ve 3. sınıf öğrencilerinin örnek olaydaki "Osman ilacı çalmalı mı?" sorusuna % 38.76'sı evet, % 45.51'i hayır, % 15.73'ü kararsızım; ortaokul 1 ve 2. sınıf öğrencilerinin % 35.42'si evet, % 26.39'u hayır, % 38.19'u kararsızım; lise 1 ve 2. sınıf öğrencilerinin % 46.09'u evet, % 26.09'u hayır, % 27.82'i kararsızım; üniversite öğrencilerinin % 71.25'i evet, % 10'u hayır ve % 18.75'i de kararsızım cevabını vermişlerdir.

Sonuçlar üzerinde yapılan χ^2 (ki kare) testine göre, okul düzeyleri bakımından öğrencilerin örnek olay hakkında verdikleri yargılar arasında önemli bir fark olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin okul düzeylerine göre örnek olaydaki yargılarının yüzdesinde, ilkokuldan yüksek okula doğru "hayır" cevabından "evet" cevabı yönünde bir artış gözlenmektedir. Bu sonuç, eğitim ve yaşa bağlı olarak akıl yürütme ve ahlaki yargı düzeyinin gelenek öncesi düzeyden, geleneksel ve gelenek ötesi düzeye doğru artışı da göstermektedir.

Gelenek öncesi düzeyde kişi olay ve durumları ödül ve ceza gibi fiziksel ve maddi sonuçlara göre değerlendirir. Geleneksel düzeydeki kişi ise, toplumun ahlak kurallarını, kalıp yargılarını olduğu gibi kabul eder. Gelenek ötesi düzeydeki kişi, toplumun ahlak kuralları ve normlarını kabul etmekle beraber, akıl süzgecinden geçirerek gerektiğinde bunların değiştirilebileceğini değerlendirebilir²⁹.

²⁹Lawrence Kohlberg, "Moralische Entwicklung und Demokratische Erziehung", *Moralische Urteilsfähigkeit*, (Ed: G. Lind ve J. Raschert), Weinheim-Basel, 1987, ss.26-27.

Ahlak eğitiminin amacı, kişiyi bulunduğu ahlak düzeyinden daha üst düzey ahlak evrelerine doğru çıkarmak olmalıdır. Yapılan araştırmalarda, kişinin ahlaki yargı düzeyi ile eğitim düzeyi, kavrama gücü, benlik kavramı ve uyum düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.³⁰

"Yaşam neden değerlidir?" sorusu, yaş ve zihin gelişimi paralelinde ahlaki yargı düzeylerine göre farklı değerlendirilir ve değişik yargılarda bulunulur³¹.

Gelenek öncesi düzeyin birinci evresinde, birey bir neden gösteremez. Yaşamın, maddi değerlerin üstünde olduğuna dair bir kavram geliştirememiştir. Gelenek öncesi düzeyin ikinci evresinde, herkes çok yaşamak ister, maddi değerler yerine konabilir, ama hayat konamaz. Herkesin hayatı kendisi için önemlidir.

Geleneksel düzeyin birinci evresinde, insanlar diğer insanlara ve onların yaşamlarına saygı duymalıdır. Yaşama duyulan düşkünlük maddi değerlerin üstünde olmalıdır. Geleneksel düzeyin ikinci evresinde ise, yaşam Tanrı vergisi, toplumun temeli ya da insanın temel hakkı olduğu için kutsaldır.

Gelenek ötesi düzeyde, bireyler ve toplum, yaşam hakkına her hakkın üstünde değer vermelidir. Mantık bunu gerektirir.

Örnek olayın uygulandığı öğrencilerden bazıları okul düzeylerine göre, "Osman ilacı çalmalı mı?" sorusuna niçin "evet", "hayır" veya "kararsızım" diye işaretledikleri cevaplarının gerekçelerini aşağıdaki şekilde vermişler ve örnek olayı değerlendirmişlerdir.

İlkokul 2 ve 3. Sınıfı Öğrencilerinden "Evet" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

- Çünkü karısı çok hasta olduğundan ilacı çalmak zorundaydı. Parası yetmiyordu.
- Çalmak çok kötü bir şeydir. Ama hayat, çalmaktan daha önemlidir.

³⁰Mevlüt Kaya, *Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları*, (Doktora Tezi), Samsun, 1993., s.165.

³¹Meral Çileli, *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, Ankara, 1986, ss.95-97.

- Çünkü, o ilacı almazsa Osman'ın karısı ölebilir.
- Osman karısını çok seviyordur. Belki de Osman'ın karısının çocukları vardır. Osman, karısının ve kendisinin acı çekmesine dayanamıyordu.
- Kadın ilacı içmezse ölebilir. İlaç 200 milyon olabilir, ama bir canlının değeri kaç milyardır.
- Osman çaresizdi.Karısı ölecekti.
- Çalmak çok kötü bir şeydir. Ama eczacı vermediği için çalmak zorundadır.
- Karısının ölmemesi için bu ilacı çalmalı. Hapishaneye girer, çıkana kadar karısı iyileşir.
- Eczacı Osman'a ilacı maliyetinden fazla satmaktadır.
- İlacı çalmazsa karısı ölür. Bir canlının hayatı paradan önemlidir.
- Osman ilacı çalmazsa karısı kanserden ölecek. Eczacı bu kötülüğü yaptığı için Osman ilacı çalmalıdır.
- Hırsızlık kötü bir şey. Ama, birisinin hayatı söz konusu. Osman parasının yarısını toplamış ve eczacıya durumu anlatmış. Eğer eczacı iyi birisi olsaydı ilacı verirdi. Başka yerde olmadığı için çalmak zorunda.

İlkokul 2 ve 3. Sınıf Öğrencilerinden "Hayır" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

- Eğer ilacı çalarsa hırsızlık yapmış olur, hapise girer. İlacı çalamaz ve karısı kanserden ölür. Çalışıp paranın diğer yarısını biriktirmeli, karısına ilaç almalıdır.
- Çalmak çok kötü bir şeydir. Çalışıp almalı.
- İlacı çalarsa kötü birisi olur.
- Çünkü, çalarsa haram olur.
- Çalarsa hapishaneye girer.
- Hırsızlık kötü bir davranıştır.
- İlacı çalmamalı. Hemen bir işe girip, çalışıp para kazanmalı.

- Hırsızlık ölümden de kötü bir şeydir.
- Hırsızlık kötü bir şeydir, kanuna karşı gelmiş olur.
- Çalarsa hırsız olur. Ailesine daha çok kötülük yapmış olur. Karısı ölebilir.
- Borç almak çalmaktan daha iyidir.
- Aslında burada eczacı çok cimri. Toplanan paraya satsa bile para kazanacak. Osman ilacı çalarsa bütün ailesi batacak.
- Çalmamalı. Çalarsa hem eczacının zararı olur, hem de çalmak kötü bir şeydir.
- İnsanların alinteriyle yaptığı bir şeyi çalmak olmaz.
- Çalarsa hapisaneye atarlar. Hapishanede hapis kalır ve dışarı çıkamaz. O zaman 200 milyonu da olsa hapishaneden çıkıp da o ilacı alamaz.
- Osman, karısı ölüyor olsa bile ilacı çalmamalı. Eğer çalarsa çok kötü bir günah işlerdi ve karısına eziyet çektirirdi.
- Osman ilacı çalarken yakalanırsa hapse girer. Hapiste yıllarını harcar ve ölür. Hapise girince ilacı elde edemez ve karısı ölür. Çalarken yakalanmazsa, karısına durumu açıklarsa karısı içmez ve ölür.

İlkokul 2 ve 3. Sınıf Öğrencilerinden "Kararsızım" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

- Çalarsa kendisi hapishaneye girecek, çalmazsa ölecek.
- Eğer ilacı çalarsa hapishaneye girebilir. Hırsızlık çok kötüdür. Çalmazsa kadın ölebilir. Ama çalışıp para kazanıp ilacı alabilir.
- İlacı çalarsa günah işlemiş olur, ama bir hayat kurtarır. Çalmazsa karısı ölecek. Eczacının da para kazanması lazım.
- Evet desem bir suçluluğu üstüne alır. Hayır desem kadın ölür.
- Osman ilacı çalarsa eczacıya zararı olur. Hırsızlıktan yıllarca hapse yatar. Hapishaneden çıkınca arkadaşlarına bakamaz. İlaç çalmazsa

karısı ölür.

•Evet desem hırsızlık çok kötü bir şeydir. Hayır desem vicdanım elvermez.

Ortaokul 1. ve 2. Sınıf Öğrencilerinden "Evet" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

•Eczacı o ilacı insanlar için yapıyor. Eğer o ilacı Osman almazsa karısı ölür. Ölmemesi için ilacı çalmalıdır.

•Osman ilacı çalmalıdır. Çalmazsa Osman'ın karısı ölecek. Bu durumda kimse karısının ölmesini istemez.

•Osman ilacı çalmalı. Çünkü, insan hayatı ilaçtan ve paradan daha önemlidir. Eczaneden çalması da suç, ama günaha giriyor mu, bilmiyorum. Eczacının yaptığı da ayıp bir harekettir.

•Bence, Osman ilacı çalmalı. Çünkü, karısı ölmek üzere. Çalmazsa karısı ölecek. Osman ilacı çalarsa belki cezaevine girecek. Fakat sonuçta karısı kurtulacak ve cezasını görüp hayatlarını sürdürecekler.

•Osman ölmek üzere olan karısını kurtarmalı. Ama ilacı alınca, aldığı yere elindeki parayı koymalı. İlacın bir numunesini bırakıp gerisini almalı. Parayı bulunca borcunu vermeli.

•Hasta kadının kocası olan Osman, bu ilacı mecburen çalacaktır. Çünkü, karısını göz göre göre ölüme mahkum edemez. Aslında o ilacı çalarsa, bence günahkar olmaz. Benim görüşüme göre Allah bu olayı affeder.

Ortaokul 1 ve 2. Sınıf Öğrencilerinden "Hayır" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

•Hırsızlık yapmak çok kötü bir şeydir. Hırsızlık yapan bir kimse haram mal yemiş olur. Hırsızlık yapanı, haram yiyeni Allâh da sevmez. Eğer, Osman orada hırsızlık yapsaydı, belki bir canı kurtaracaktı, ama haram mal kazanmış olacaktı. Kıyamet günü haram mal yiyenlerin,

hırsızlık yapanların teker teker cezası verilecektir.

•Hırsızlığın kötü bir şey olduğunu herkes bilir. Osman hırsızlık yaparsa, eczacı onun aldığını anlayabilir. Osmanı hapse attırır. Osman hapiste iken karısı da ölür. Hiç değilse hırsızlık yapmadan biraz daha para toplayıp ilacı alabilir. Toplayamaz ise Allah'tan hayır bekler.

•Kadının ölüm vakti gelmiştir. Bu onun kaderidir. Kimse onu değiştiremez.

Ortaokul 1 ve 2. Sınıf Öğrencilerinden "Kararsızım" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

•Osman ilacı çalmazsa karısı ölecek, çalsa hırsızlık yapmış olacak. Osman ilacı çalsa haram olacak ve karısına yaramayacak, iyileşemeyecek ve ölecektir. Çalmasa yine ölecektir.

•Osman ilacı çalmazsa karısı ölecek. 200 milyon parası da yok. Yani göz göre göre karısı ölecek. Bu durumda çalmasının doğruluğu düşünülebilir. Ancak, çalarken ya yakalanırsa? Bu sefer de hapse girecek. Orada karısı yalnız kalacak ve sıkıntıyla belki de daha çabuk ölecek. Osman, bu durumda vicdan azabı çekecek. Eğer, böyle bir vicdan azabına hazırsa çalsın. Çalarken yakalanmasa da, karısını bu ilaçla iyileştirebilse de, çalarak alınan herşey haramdır. Haram mal ise insana fayda vermez.

•Osman çok zor bir durumdadır. Hırsızlığın çok kötü bir şey olduğunu O da biliyordur. Ama, karısının öleceğini düşünmekte, O'na acı vermektedir. Bu durumda bence başkalarından yardım istemesi gerekir.

•Osman ilacı çalarsa günaha girmiş olur. Allah, günahları çok olan bir kadının, susuz bir köpeğe su verdiği için bütün günahlarını bağışlamış. Osman bu ilacı çalarsa bir insanın hayatını kurtarmış olur. Osman'ın da günahını Allah bağışlar mı bilmiyorum.

Lise 1 ve 2. Sınıf Öğrencilerinden "Evet" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

- İnsan hayatı herşeyden değerlidir. Bir ilaç, insan hayatından daha değerli olamayacağı için Osman ilacı çalmalıdır.
- Osman bütün çare yollarını aramıştır. Hastanın iyi olması bu ilaca bağlıysa, son çare ilacı çalmalıdır.
- Hırsızlık kötü bir şeydir. Fakat bir insanın hayatı daha önemlidir. İnsana sevdikleri daha önemli gelir. Osman ilacı aldıktan sonra, elindeki parasını ilacın yerine bırakmalıdır.
- Eczacının yaptığı suç ve ayıptır. Üstelik de günahdır. Fiyatının on katını isteyip karşı tarafı zor durumda bırakıyor. Halbuki eczacının görevi öncelikle can kurtarmaktır. Osman tek çare olarak ilacı çalmalı.
- Osman ilacı çalmalı. Çünkü burada bir insanın hayatı sözkonusudur. İnsan hayatı herşeyden üstündür. Fakat ilacı çaldıktan sonra parayı bulup geri vermeli. Osman günah işlemiş olsa bile, bence Allah bunu affeder.

Lise 1 ve 2. Sınıf Öğrencilerinden "Hayır" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

- Osman ilacı çalarsa bu dünyada ceza çekmeyebilir. Fakat ahirette bunun cezasını elbet çekecektir.
- Osman için bu ilacın önemi büyüktür. Fakat bu ilacı çalmakla yanlış yapacaktır. Tanıdıkları ve basın-yayın yoluyla ilacın parasını toplaması çalmaktan iyidir.
- Osman'ın ilacı çalmasına karşıyım. İnsanlar eninde sonunda ölecek, ölümün çaresi yoktur.
- Osman ilacı çalmamalı. Çünkü hırsızlık İslam Dini'nde haramdır.Kadına verilen hastalık Allah'tan gelmiştir. Eczacı yaptığının

karşılığını cehennemde ödeyecektir. Osman karısı ölene kadar çalmak dışında elinden gelen herşeyi yapmalı, gerisini Allah'a bırakmalıdır. Canı veren Allah'tır, alacak olan yine Allah'tır.

•Hırsızlık yapmak dinimizce günah sayılmakta ve hukuk kurallarına göre de suçtur. Ölümle sonuçlanacak bir durum olsa bile, kişinin hırsızlık yapması gerekmez. Başka alternatifler düşünülmeli.

Lise 1 ve 2. Sınıf Öğrencilerinden "Kararsızım" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

•Bir yanda bir hayat var, diğer yanda ise hırsızlık çok kötü bir şey. Adam hapse girdikten sonra karısı yaşasa ne olur, ölse ne olur.

•Osman ilacı çalarsa dinimizca yasaklanmış olan hırsızlık yapacaktır. İlacı çalmazsa karısı ölecektir. İlacı bulan eczacının yaptığı davranış da yanlıştır.

•İlacı çalıp çalmaması konusunda kararsızım. İlacı çalarsa eşi iyileşebilir. Fakat Osman hayatı boyunca kendini suçlu hisseder.

Üniversite 1 ve 2. Sınıf Öğrencilerinden "Evet" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

•İnsan hayatı herşeyden değerlidir. Bir insanın hayatı sözkonusudur. Böyle durumda hırsızlık bir zaruretten dolayıdır. Zaruretlere haramları mübah kılar.

•İlacın maliyeti 20 milyon olmasına rağmen eczacının 200 milyon istemesi büyük haksızlıktır. Osman'ın ilacı çalması dini açıdan doğru değil. Fakat ilacı çalmazsa, belki Osman hayatta en çok sevdiği eşini kaybedecek. O nedenle, Osman'ın ilacı çalması kaçınılmaz.

•Osman ilacı çalmalıdır. Çünkü, insan hayatı herşeyden üstündür. İnsanın hayatı bir ilaçtan kat kat değerlidir.

•Kişi bu durumda sevdiği için herşeyini, hatta canını bile verir.

•Osman'ın ilacı çalması yanlıştır. Ancak, karısını kurtarmak için bunu

yapmak zorundadır.

Üniversite 1 ve 2. Sınıf Öğrencilerinden "Hayır" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

- Osman'ın ilacı çalmasını uygun bulmuyorum. Çünkü hırsızlık ahlaki bir suçtur. Her ne kadar işin ucunda bir can kurtarma söz konusu ise de, çalarak neticeye gitme doğru değildir.
- Osman hırsızlık yaparsa, kötü sonuçlar kendisini beklemektedir. Kendisi hapse girecek ve eşine bakan da olmayacaktır.
- Hasta kadının kocası Osman, eczacıya gidip durumu iyi anlatarak onu ikna etmelidir.
- Osman ilacı çalarsa hırsızlık yapmış olur. Bu ilaç ile bir canı kurtarabilir. Ancak haram yoluyla bunu elde etmektedir. Dermanı verecek olan Allah'tır. Belki de hırsızlık ile ilaç alındı diye iyileşme olmayacaktır.

Üniversite 1 ve 2. Sınıf Öğrencilerinden "Kararsızım" Cevabını Verenlerin Değerlendirmeleri:

- Eczacı haksız yere fazla para istemektedir. Ayrıca bir insan hayatı sözkonusu olduğu için adamın çalması uygun gibi görünmektedir. Öte yandan mantıklı düşününce bunun doğru olmadığına karar veriyorum.
- Osman ilacı çalmaktan ziyade geri kalan parayı bulmaya yönelse daha iyi olurdu.
- Kararsızım. Çünkü bir tarafta kadın ölecektir. Eğer ilacı çalarsa kadın yaşayacaktır. Fakat ilacı çaldığı takdirde hapse girecek. Ayrıca böyle bir davranış ahlaka aykırıdır. Fakat ilacı çalmazsa kadın ölecek ve adam üzüntüden mahvolacak.
- Osman çatışma halindedir. İlacı çaldığında hırsızlık suçundan toplumdan dışlanabilir, çalmadığı takdirde karısı ölebilir.

KAYNAKLAR

- Başaran, İ.Ethem. *Örgütsel Davranışın Yönetimi*, Ankara: A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayını, 1982.
- Bilen, Mürüvvet. *Plandan Uygulamaya Öğretim*. Ankara: 1989.
- Bilgin, Beyza ve Mualla Selçuk. *Din Öğretimi*. Ankara: Akid Yayıncılık, 1991.
- Bülbül, Sudi. *Halk Eğitimine Giriş*. Eskişehir: A.Ü. AÖF Yayını, 1991.
- Celep, Cevat. *Halk Eğitimi*. Ankara: Adım Yayıncılık, 1993.
- Çileli, Meral. *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*. Ankara: V Yayınları, 1986.
- Demirel, Özcan. *Genel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: USEM Yayınları, 1994.
- Dökmen, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1995.
- Fidan, Nurettin ve Münire Erden. *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Kadıoğlu Matbaası, 1987.
- Geray, Cevat. *Halk Eğitimi*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1991.
- Güçlüol, Kemal. *Eğitim Yönetiminde Karar ve Örnek Olaylar*. Ankara: Kadıoğlu Matbaası, 1985.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. *Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Programları ve Öğretim*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 1992.
- Kalkandelen, A.Hayrettin. *Hizmetiçi Eğitim*. Ankara: Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayi, 1979.
- Kaya, Mevlüt. *Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlakî Yargıları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Kohlberg, Lawrence. "Moralische Entwicklung und Demokratische Erziehung", *Moralische Urteilsfähigkeit*. (Ed: G.Lind; J.Raschert), Weinheim-Basel: Beltz Verlag, 1987.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1986.
- Onaran, Oğuz. *Örgütlerde Karar Verme*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1971.

- Önder, N.Kemal. *Öğretimde Program, İlke ve Yöntemler*. Konya: Arı Basımevi, 1986.
- Sönmez, Veysel. *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Personel Geliştirme Merkezi Yayını, 1994.
- Sönmez, Veysel. *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Öğretmen Yayınları, 1985.
- Taymaz, Haydar. *Hizmet İçi Eğitim*. Ankara: Personel Eğitim Geliştirme Merkezi Yayını, 1992.
- Yasa, İbrahim. "Örnek Olay İnceleme Yöntemi", *Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem*. (Der: Ruşen Keleş). Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1976. ss.275-277.